

n⁰³

2017 03

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas

nemunas

Algirdas Julius Greimas

Antanas Sutkus

Gintaras Patackas

Vytautas Tomaševičius

Vilija Vitkutė

3⁵⁰ €

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas

2017 m. kovas, Nr. 3 (984)

ISSN 0134-3149

Leidžiamas nuo 1967 m. balandžio mėn.

M. Daukšos g. 34, 44283 Kaunas

El. p. nemunasredakcija@gmail.com

Steigėjas – Lietuvos rašytojų sąjunga
(SL Nr. 405)

VYRIAUSIOJI REDAKTORĖ – Erika Drungytė

Tel. +370 614 13883

El. p. nemunasredakcija@gmail.com

REDAKCIJA:

Grażina Viktorija Petrošienė (tel. +370 686 20649)

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Rita Bany, Zita Bružaitė (LKS), Gintaras Česonis (LFS),
Gediminas Jankauskas (VDU), Saulius Keturakis (KTU),
Edita Kizilienė, Eglė Petreikienė, Vidas Poškus (LDS)

DIZAINERIS – Darius Petreikis (UAB „Mamaika“)

KALBOS REDAKTORĖ – Milda Kiaušaitė

VIRŠELYJE: Hanna Turi. Muzikinio kipo *Some Kind
of Hell* nuotrauka. Kūno tapyba – Vilija Vikutė,
fotografas – Malin Sydne

Spausdino **KOPA®** www.kopa.lt

Tiražas 1400 egz.

Rankraščių nerecenzuojame ir negrąžiname. Redak-
cija neatsako už reklamų turinį.

Visos teisės saugomos. © NEMUNAS, 2017. Kopijuoti
ir platinti žurnale publikuojamą medžiagą galima
tik gavus raštišką redakcijos leidimą.

Rėmėjai

ASOCIACIJALATGA

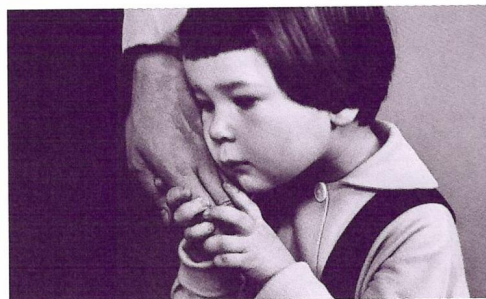

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

Algirdui Juliui Greimui – 100 4 — 6

Praėjus metams po Lietuvos Nepriklausomybės pa-
skelbimo ir likus metams iki semiotiko Algirdo Juliaus
Greimo mirties, vienoje Paryžiaus kavinių jį sutiko li-
teratūros kritikė UGNĖ KARVELIS. Dvi Prancūzijoje
gyvenusios nuostabios asmenybės lietuviškais var-
dais aptarė aistringus santykius su kalba ir žodžiais.

Valentinas Sventickas 7 — 11

NUFOTOGRAFUOTI RANKAS. Gyvas ir labai atviras
literatūros kritiko VALENTINO SVENTICKO, fotogra-
fo ANTANO SUTKAUS ir buvusio kultūros ministro
LIONGINO ŠEPEČIO pašnekesys apie kultūros ir val-
džios, menininkų ir valdininkų santykius LTSR, kūrybos
žmonių gyvenimo užkulius, asmeninį gyvenimą.

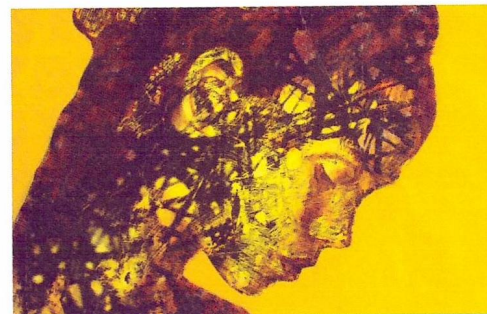
Gintaras Patackas 12 — 15

Lietuvių poezijos reformatorius, miesto ekspresionis-
tas Gintaras Patackas – Kauno dalis, reiškinys, žen-
klas. Keista, kad rašytojas iki šiol neįvertintas aukš-
čiausiais šalies apdovanojimais už kūrybą. Jo maištas
eilėraštyje toks panašus į mūsų sielų maištą, galiau-
siai virtusį tikra nepriklausomybe.

Hipių alėja 16 — 19

Rita Bany VLADAS IR ALFREDAS – VYRUČIAI IŠ
KITO PASAULIO. Nuostabi istorija apie lietuvių Vla-
do ir latvio Alfredo draugystę, iki šių dienų išlaikytą
hipišką įvaizdį, keliones nuo Kauno iki Rygos, nuo Klai-
pėdos iki Viljandžio, bendrus baltų ir estų renginius. Ir,
žinoma, visus to meto skaudulius – sovietinę kariuo-
menę, psichiatrines, pabėgimą iš TSRS, persekiojimus.

Vytautas Tomaševičius 20 — 25

KAIP TAPYBOJE PAVAIZDUOTI SIELĄ? Menotyrinin-
kas Vidas Poškus apie dailininką Vytautą Tomaševi-
čių sako, kad jo paveikslai ne tik vaizduoja kūną, bet
ir įvaizdina sielas, kurias identifikuoti Vytauto kom-
pozicijose nesudėtinga – tai iš juodų, tamsių linijų
sudaryti organizmai, keičiantys siluetus.

Nicolas Bourriaud 26 — 28

IDĖJŲ SALYNAS: KITA MODERNUMO FORMA.

„Linkstu manyti, kad aukščiausias politinis meno
uždavinys – išlaikyti mus visus budrumo būseno-
je. Jis palaiko gyvybę idėjos, kad pasaulį galima
pakeisti,“ – samprotauja prancūzų meno teoretikas ir
kuratorius NICOLAS BOURRIAUD, kalbėdamasis su
filosofu KRISTUPU SABOLIUMI.

Jeronimas Brazaitis 29

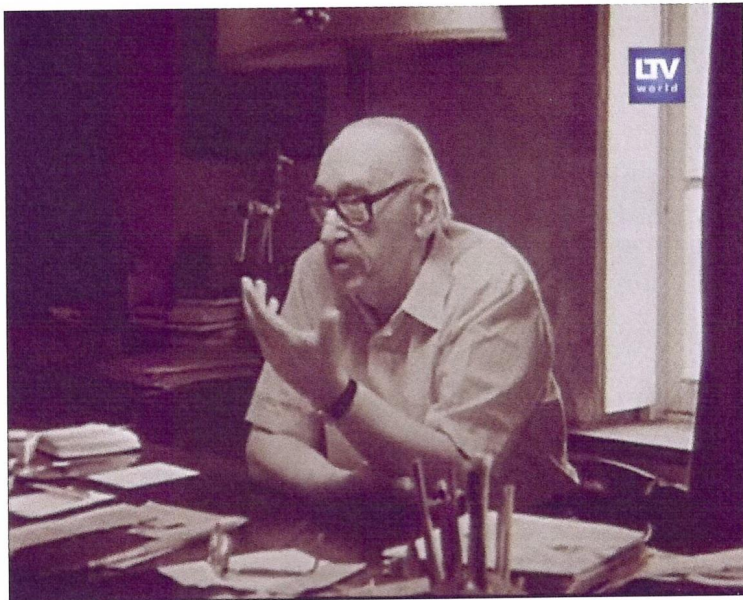
JOYCE'AS IR MES. Tik Jameso Joyce'o skaitytojai tikrai
supras, koks svarbus ir niekada nesibaigiantis dar-
bas yra šio rašytojo gyvenimo ir kūrybos tyrinėjimas.
Airiams labai pasisekė, kad Joyce'as yra jų tautietis. O
kauniečiams – kad turi įžymiojo airio kūrybos vertėją
Jeronimą Brazaitį.

Zita Bružaitė 30 — 31

**VYTAUTO BARKAUSKO NUTOLUSIO LAIKO MU-
ZIKA.** Lietuvoje bemaž visi XX a. trečiajame dešim-
tmetyje gimę berniukai pavadinti Vytautais, nes mi-
nint 500-ąsias valdovo mirties metines ne tik statyti
paminklai, bet jo garbei vienyta tauta ir kurta valstybė.
Šimtai talentingų tos kartos žmonių įrašyti į garbingas
kūrėjų gretas. Tarp jų ir Vytautas Barkauskas – iki šių
dienų vienas šiuolaikiškiausių mūsų kompozitorių.

PAGRINDINIS ŽODIS – ALGIRDAS JULIUS GREIMAS

KALBINA UGNĖ KARVELIS

Kadras iš dokumentinio filmo „Greimas“
(rež. Saulius Beržinis, 1991)

Algirdas Julius Greimas per savo gyvenimą davė daugybę interviu įvairiausiomis temomis, kurias užduodavo pati proga ir Greimą šnekinusių asmenybių akiratis bei interesai. Dialogo forma Greimas ne kartą pasakojo ne tik apie savo semiotikos projektą, jo santykį su gretimomis filologijos ir antropologijos disciplinomis, bet ir apie savo biografiją, susipynusią su Lietuvos ir Europos istorija pačių asmeniškiausių patirčių plotmėje. Šis pokalbis ypatingas tuo, kad tai vienas paskutiniųjų Greimo interviu, jame blykstelė bene visos jam kada nors rūpėjusios temos. Lietuviškai šis pokalbis publikuojamas pirmą kartą. Tekstas parengtas spaudai pirmajame knygos „Algirdas Julius Greimas. Asmuo ir idėjos“ tome, kurį netrukus išleis leidykla „Baltos lankos“.

Jūratė Levina

Greimo semiotika pripažįstama visame pasaulyje. Pritaikęs visuotinę semantinę teoriją literatūros tekstų analizei, ėmėsis tyrimų tokiose įvairiose srityse kaip antropologija, kalbotyra, folkloras, mitologija, fenomenologija, šis lietuvis, seniai tapęs Prancūzijos piliečiu, sukūrė mąstymo sistemą ir įvedė universaliai pritaikomus mokslinio tyrimo metodus, kurių kertiniu akmeniu išlieka 1966-aisiais pasirodžiusi ir į daugybę kalbų išversta knyga „Struktūrinė semantika“. Visa šiuolaikinė „naratologija“, tyrinėjanti įvairiausias naratyvines sistemas – tekstus, filmus, atvaizdus, – jam yra nepaprastai skolinga.

1917-aisiais Tuloje, centrinėje Rusijoje gimusiam Algirdui Juliui Greimui daugiausia davė studijos Prancūzijoje: iš pradžių Grenoblyje, kur 1939-aisiais gavo filologijos licenciatą, vėliau Paryžiuje, kur 1949-aisiais apgynė disertaciją. Jo pirmasis straipsnis buvo skirtas Don Kichotui, jis 1943-aisiais publikuotas Šiauliuose leistame žurnale „Varpai“¹.

Vėliau Greimas dėstė Aleksandrijoje (1950–1958) ir Ankaroje (1958–1962). Nuo 1965-ųjų jis – bendrosios semantikos profesorius Paryžiaus Praktinėje aukštųjų studijų mokykloje (*École pratique des hautes études*), kur nuo 1968-ųjų Socialinės antropologijos laboratorijoje vadovavo Semiolingvistinių tyrimų grupei (*Groupe de recherches sémio-linguistiques*).

1990-aisiais išėjęs į pensiją, Greimas ir toliau kas mėnesį vedė seminarą Paryžiuje, kur susirinkdavo tyrėjai iš viso pasaulio. Mes susitikome 1991-ųjų pavasarį, likus metams iki mokslininko mirties, vienoje Sen Žermenio bulvaro kavinių, kad pasižnekučiuotume apie jo gyvenimo kelius ir zigzagus.

Net ir po sunkios darbo dienos Greimo mėlynų akių žvilgsnis šelmiškai spinduliavo pro storus akinių stiklus.

Algirdas Julius Greimas: Už galimybę pažinti Prancūziją turiu dėkoti ponui Hitleriui. Jam paskelbus boikotą lietuviškiems žemės ūkio produktams, mūsų vyriausybė atsakė vokiškas gimnazijas pakeisdama prancūziška licėjų sistema. Iš karto ėmė trūkti mokytojų ir daugiau nei trys šimtai jaunų lietuvių gavo stipendijas. Man pasisekė atsidurti tarp jų, nors buvau pradėjęs teisės studijas. Tokiu būdu 1936-aisiais, Liaudies fronto metais, atvykau į „stebuklų šalį“ ir iškart pamačiau, kaip puikiai veikia prancūzų demokratija.

Buvau devyniolikmetis jaunuolis ir svajoju apie literatūrą. Poetas Kossu-Aleksandravičius, kuriam tuo metu buvo trisdešimt treji, mane paprotino: „Klausyk, berneli, literatūros nesimokoma – ją arba myli, arba ne. Rinkis ką nors praktiška!“ Štai taip aš tapau kalbininku.

Ugnė Karvelis: Vis dėlto jūs dėstėte literatūrą, pavyzdžiui, Aleksandrijoje.

A. J. G.: Aš dėščiau viską. Tapau Dievo Motinos pensionato (*Collège de la Mère de Dieu*) vyresniosios numylėtiniu. Roland'as Barthes'as (Rolanas Bartas) išvykdamas man paliko šias pareigas, kad galėčiau prisidurti prie algos universitete. Pradėjau nuo pamokų antrai klasei, o galiausiai ėmiau mokyti filosofijos, ko niekad nebuvau daręs. Buvo nepaprastai linksma.

U. K.: Kaip susidomėjote mitologija ir folkloru?

¹ Algirdas Julius Greimas, „Cervantes ir jo Don Kichotas“ [recenzija: Miguel de Cervantes, *Išmokingasis idalgas Don Kichotas iš La Mančos*, vertė Pulgis Andriūšis, Kaunas: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1942], in: *Varpai. Literatūros almanachas*, Šiauliai, 1943, Nr. 1. P. 221–227.

A. J. G.: Nuo pirmojo puslapio įsimylėjau Lévi-Straussą (Levi-Štrosą), ypač perskaitęs jo „Įvadą Marcelio Mausso knygai“. Supratau, kad jis siūlo visiškai naują suvokimo būdą. Nepamirškite, kad tuo metu sociologija domėjosi pirmą kartą visuomenėmis; žodinė tradicija buvo laikoma gyva stichija, perduodančia kažką svaraus. Taip man atsivėrė ir dalis mano vaikystės peizažo...

Mano tėvui buvo kilusi puiki mintis nuo dešimties metų kiekvieną vasarą trims mėnesiams išsiųsti mane į kaimą lauko darbams. Būtent ten supratau, kas yra – nesakyčiau „pirmą kartą“, veikiau „betarpiškas“, ekologiškas – gyvenimas. Priklausau trečiajai inteligentijos kartai, tad ryšys su žeme buvo nutrauktas. Bet šios viešnagės kaime suteikė galimybę pasisemti iš gyvosios tautosakos, iš literatūros šaltinių.

U. K.: O kaip antropologija?

A. J. G.: Ją taip pat atradau skaitydamas. Nuo Lévi-Strausso indėnų pėrėjau prie Malinowskio, o vėliau pastoriaus Leenhardto (Lynharto), kuris aiškiai rašė apie Polineziją. Įsimylėjau mitologiją. Nežinau, ar mes ją paveldime, ar įgyjame, bet mane užvaldė šventybės pajautimas. Tai – būdas išsvystyti besikeičiantį pasaulį; jautiesi apsuptas simbolių.

U. K.: Jūs grįžote į Lietuvą ir skaitėte paskaitas Vilniaus universitete tuo metu, kai mažai kas ten važiuodavo. Kokia tai buvo patirtis?

A. J. G.: Skaičiau keletą paskaitų, vedžiau seminarus 1971 m. ir vėliau, 1979 m. Pirmą kartą atmosfera vis dar stipriai dvelkė stalinizmu, slaptose pažymose buvau pavadintas fašistų vadu. 1979-aisiais viskas pasikeitė: mano seminarai buvo organizuojami atvirose auditorijose, kur visi užduodavo klausimus, vyko tikras dialogas. Priešais mane sėdėjo apie tris šimtus įvairių disciplinų dėstytojų. Jų smalsumas buvo beribis, jie norėjo sužinoti viską apie psichoanalizę, įvairius terapijos būdus, naujausias literatūros madas... bet taip pat ir apie biologiją! Man svarbiausi buvo ryšiai, kuriuos užmezgiau su dailininkais, rašytojais, poetais, muzikais.

U. K.: 1979-aisiais lietuvių kalba išleidote studiją „Apie dievus ir žmones“. Joje mūsų mitams ir pasakoms pritaikėte struktūrinės semantikos principus. Kaip atsirado ši studija?

A. J. G.: Ėjau dviem keliais. Mano vedlys buvo Lévi-Straussas su savo struktūrine mitų analize. Be to, jis atkreipė mano dėmesį į anglų kalba išleistą rusų veikalą, kurio autorius Vladimiras Proppas (beje, pavolgio vokiečių) nagrinėjo stebuklines savo šalies pasakas². Taigi, man pavyzdžiu buvo pirmojo analizė „į gylį“ ir antrojo analizė „į plotį“. Sujungiau abu metodus, kad pateikčiau tam tikrą „naratyvinę“ analizę. Vieną dieną tarčiau sau: „Esu lietuvis, po velnių! Kam nagrinėti rusų pasakas, kai turime

neištirinėmus savo lobius?“ Taigi atlikau kelias analizes ir išspausdinau jas prancūzų kalba kartu su kitais savo semiotikos darbais. Tada ėmiausi tyrimų lietuvių kalba ir prancūziškai dirbti nebeišėjo. Taip atsirado „Apie dievus ir žmones“.

U. K.: Kokia kalba buvo parašytas knygos rankraštis?

A. J. G.: Pirmieji septyniolika puslapių – prancūziškai. Vėliau teko juos perrašyti lietuviškai. Dvikalbystė yra siaubinga padėtis, ypač jei tavo domina kalbos syvai. Patarlės, mįslės, frazeologizmai – viskas, kas suteikia kalbai žavesio – dažnai būna neišverčiami. Mano argumentavimas, visa tai, kas siejosi su abstrakcijomis, teorija, liko prancūziškas, o pavyzdžiai – lietuviški. Jaučiausi visiškai pasimetus.

U. K.: Ar būna, kad galvojate, mąstote lietuviškai?

A. J. G.: Man reikia pusvalandžio, kad „persijungčiau“ į lietuvių kalbą, kad imčiau taisyklingai kalbėti... Mąstyti – ne. Mylėti – galbūt... išreikšti jausmines reakcijas.

U. K.: Ar manote, kad jūsų kilmė darė įtaką sprendimams, kuriuos priėmėte gyvenime?

A. J. G.: Taip. Ji man davė tiesioginį, tarkime, kolektyvinio mentaliteto, religiško, mitiško supratimą. Savotišką tikėjimą laumų egzistavimu, tuo, kad mažos piktos dvasios vakarais gali tave pačiupti už kojų, kutenti. Stebuklų pasaulio nuojautą. Bet galėčiau sakyti ir priešingai. Labiau nei lietuviška kilmė mano pasaulio matymo būdą paveikė skaitytos vokiškos knygos. Pastangos suprasti dalykus nepriklausomai nuo tautiškumo man leido pasirinkti ne tokį prancūzišką, galbūt – mažiau konvencionalų metodą.

U. K.: Mokslinį griežtumą pavertėte savo ideologija. Vis dėlto tikite ir intuicijos reikšme. Kaip suderinti šiuos du dalykus?

A. J. G.: Nors ir esu kartezininkas, manau, kad intuicija ir abejonė yra būtinieji metodo elementai, tačiau kartu stengiausi išsiaiškinti, ar yra būdas sumažinti intuicijos vaidmenį, ar įmanomi mąstymo modeliai, formalūs sprendimai, kurie leistų judėti šia kryptimi. Jei intuicija įsiterpia aštuoniasdešimt procentų atvejų, galbūt galima sumažinti jos vaidmenį iki šešiasdešimties procentų? Ar esama būdų sukurti, atrasti, aprašyti numatymo modelius, netgi pasitelkiant futurologiją ir panašias procedūras?

U. K.: Jūsų paskutinė knyga „Apie netobulumą“ yra ir literatūros kūrinys, ir mokslo veikalas. Šį tekstą, kuriame susitinka penki skirtingų tautybių ir tradicijų autoriai – M. Tournier, I. Calvino, R. M. Rilke, J. Tanizakis ir J. Cortázaras – pagrindžia jūsų santykis su estetinėmis vertybėmis, kurias, rodos, tuo pačiu metu ir puoselėjate, ir atmetate. Ką jos jums reiškia?

² Владимир Пропп, *Морфология сказки*, Ленинград: Academia, 1928.

Viduryje – prof. A. J. Greimas, dešinėje – S. Lozoraitis.
Paryžius, 1963. Nuotrauka iš Perkūno Liutkaus archyvo

A. J. G.: Matyt, čia pasireiškia amžiaus išmintis. Buvau sumanęs paskutinius savo oficialiosios akademinės karjeros seminarus paskirti trims didžiosioms damoms: Teisybei, Moralei ir Grožei. O galiausiai panirau į estetiką! Galbūt tai vėl lėmė vokiečių įtaka. Mano reakciją greičiausiai išprovokavo bereikšmiškumas, kuris mūsų tyko supančiame pasaulyje, ta neišvengiama kvailystė. Yra gražių dalykų, kuriuos saugome vaizduotėje. Galbūt netgi įmanomas sąlytis, silpnas pilnatvės dvelksmas, net jei tetrunkantis vos sekundę, kai žmogus visiškai susilieja su pasauliu ir patiki gyvenimo – arba mirties – tikrumu. Skirtumo nebelieka, viskas sumitiškėja, atrodo ne visai natūralu. Tik tai mums ir belieka, kai nebeturime, ko prarasti...

U. K.: Ar jūsų santykis su žodžiais aistringas?

A. J. G.: O taip! Aš juos beveik glamonėju. Vis dėlto nenoriu įklimpti į figūratyvias lytėjimo metaforas.

U. K.: Knygoje „Apie netobulumą“, regis, lytėjimą laikote aukščiausiu pojūčiu?

A. J. G.: Tai taip pat reikia suprasti kaip simbolį. Vis dėlto galėčiau valandų valandas skaityti žodyną. Šiuo metu kartu su viena tyrėja baigiu savo trečiąjį žodyną³. Reikia jį pabaigti! Jau skyriaui jam ketverius savo gyvenimo metus.

U. K.: Būti semiotiku – tai mokslas, disciplina, gyvenimo būdas, humanizmas?

A. J. G.: Tai rišlumas, kurio siekiame gyvendami ir mąstydami. Mintis, amatas, jausmų gyvenimas turi būti susiję ir lygiagretūs, jei tik tai įmanoma, egzistuoti drauge... O taip nebūna nuolatos. Mane visada masino prasmės paieškos, galbūt tai kyla iš mano šiaurietiškumo... ar netgi slaviškumo. Kokia gyvenimo prasmė ir kaip ją atskleisti? Semiotika būtent tai ir yra – prasmės ieškojimas. Taip ir prasidėjo mano vadinamoji „moksline“ veikla.

U. K.: Nemėgstate pramintų takų. Ar laikote save išradėju?

A. J. G.: Mudu su Roland'u Barthes'u susipažinome gyvenimo pradžioje. Aš jam sakydavau, kad jo protas – rafinuotas, o mano – geometrinis. Tai jis buvo išradėjas. Aš buvau organizatorius. Istorija nuspręs, kas mano darbuose originalu ir kas ne, jei ji išvis gali ką nors pasakyti.

U. K.: Kas šiandien jums arčiausiai širdies?

A. J. G.: Mano indėlis į senovės lietuvių religijos tyrimus. Dumézilis, kaip ir Benveniste'as bei kiti didieji indoeuropeistikos tyrėjai, man sakydavo: „Jūs vienintelis mokate lietuvių kalbą ir pažįstate ją iš vidaus. Reikia aprašyti ne tik fonetiką, bet ir semantiką, išnagrinėti jos reikšmę.“ Tiesą sakant, man pavyko perprasti lietuvių dieviškųjų viešpačių trifunkcionalumo paslaptį; jie sudaro trejybę ir tuo yra giminiški skandinavų, germanų, indų, airių ir kitų tautų dievybėms. Tai leidžia Lietuvai užimti savo vietą šiame indoeuropiečių religijų „panteone“. Didžiuojuosi tuo.

Versta iš: [Algirdas Julius Greimas], „Algirdas Julien Greimas (1917–1992), le maître-mot. Entrevue avec Ugnė Karvelis“ [1991], in: *Cahiers lituaniens*, 2004, Nr. 5, p. 47–51; iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, vertimą tikrino Kęstutis Nastopka.

Ši publikacija parengta vykdant Lietuvos mokslo tarybos remiamą mokslo projektą „Algirdas Julius Greimas: idėjos“ (LIP-016/2016/LSS-180000-402).

³ Algirdas Julien Greimas, Teresa Mary Keane, *Dictionnaire du moyen français: la Renaissance: Trésors du français*, Paris: Larousse, 1992.